

Το σπίτι με το σαλχίμι ή η αποκατάσταση διατηρητέας αγροτικής κατοικίας στην περιοχή Κορθίου Άνδρου

Μια σύντομη εξιστόρηση

Κατιάννα Μίχα

Ιστορικός – Εκπαιδευτικός

kmicha@moraitis.edu.gr, katianna.micha@gmail.com

Abstract: This personal narration traces the different stages of the restoration of an old 18th century agricultural house, situated in the tiny community of Agia Marina in the Southeastern part of the island of Andros. We follow the different stages and the efforts made to reveal its particular characteristics which in many cases have been fading out through the years. Characteristics that rendered it a typical example of the local traditional architecture. The house was graded as a listed building in 1987 and was restored with great respect to its history. The supervision of the procedure was held by our dear friend Pr. M. Myridis and thanks to him we enjoy living in our house which offers modern accommodation but also exists as a proof of agricultural life and habitat for three centuries.

Η περιπέτεια ξεκίνησε όταν το πατρικό σπίτι στο Κόρθι της Άνδρου, θεμελιωμένο το 1881, από παραθαλάσσιο με το δικό του αμμουδερό λιμανάκι, πέρα από τους κληρονομικούς κατακερματισμούς, έγινε μεσόγειο. Το κατέστησαν θύμα της ανάπτυξης που έφερε εκβραχύνσεις, επιχωματώσεις και μια παραλιακή οδό με πλατιά πεζοδρόμια, καφενεία και ταβέρνες.

Έτσι πήραμε τα βουνά και τα διάραχα και ψάχναμε για σπίτι άλλο, στους μισοεγκαταλελειμμένους οικισμούς της κοιλάδας του Κορθίου στην νοτιοανατολική Άνδρο.

Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να έχει θέα στη θάλασσα, να είναι εύκολα προσβάσιμο, να είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα της τοπικής αρχιτεκτονικής.

Επισκεφτήκαμε σπίτια, πυργόσπιτα, κονάκια, κελλιά, περιστεριώνες και πιο πολύ από υποχρέωση βρεθήκαμε και στο χωριό της Αγίας Μαρίας, έναν ελάχιστο οικι-

σμό στην ενδοχώρα. Το σπίτι που μας παζάρευαν μας φάνηκε χωστό - ένα γούπατο. Ακριβώς από πάνω του το είδαμε για πρώτη φορά. Το ξεχωρίσαμε γιατί στο γώνιασμα του όγκου του επιβίωνε μία ανεντράδα – ελάχιστο ίχνος ζωής σε ένα ρημαγμένο χωριό.

«Κι αυτό πουλιέται» μας είπαν, «όμορφο σπίτι, στιβαρό, σ' αυτό βάζαμε τα πανηγύρια. Την πάνω αυλή του την σκέπαζε κάποτε το σαλχίμι, η γλυσίνα».

Μας έπεισε η θέα του, ο ελεύθερος ορίζοντας προς την κοιλάδα και τα έντεκα χωριά που αντίκρυζε. Το γεγονός ότι το σπίτι ανέπνεε από όλες τις πλευρές κτισμένο στην περιφέρεια ενός λόφου. Το χωριό γύρω του ελάχιστο. Δεκαπέντε αγροτικές κατοικίες από τις οποίες δύο μόνο ανοιχτές, κι ένα κυκλαδίτικο εκκλησάκι η Αγία Μαρίνα, κτισμένο πάνω σε μια πηγή με εξαιρετικό νερό. Γύρω τριγύρω ελιές, κυπαρίσσια, πρίνοι και μερόλιες - λυγαριές.

Μακριά απέναντί του η Ράχη, το βουνό - δουλεμένο ολόκληρο από τις αιμασιές - που τα βράδια αλλάζει χρώμα, γίνεται ιώδες και οι χαράδρες του τριανταφυλλιές από τις ροδοδάφνες, γιατί εκεί υπάρχει νερό. Το βουνό που ξαπλώνεται σαν το κορμί προϊστορικού ζώου και πηγαινοέρχεται μια κοντά μας, μια μακριά, ανάλογα με την ορατότητα της ημέρας.

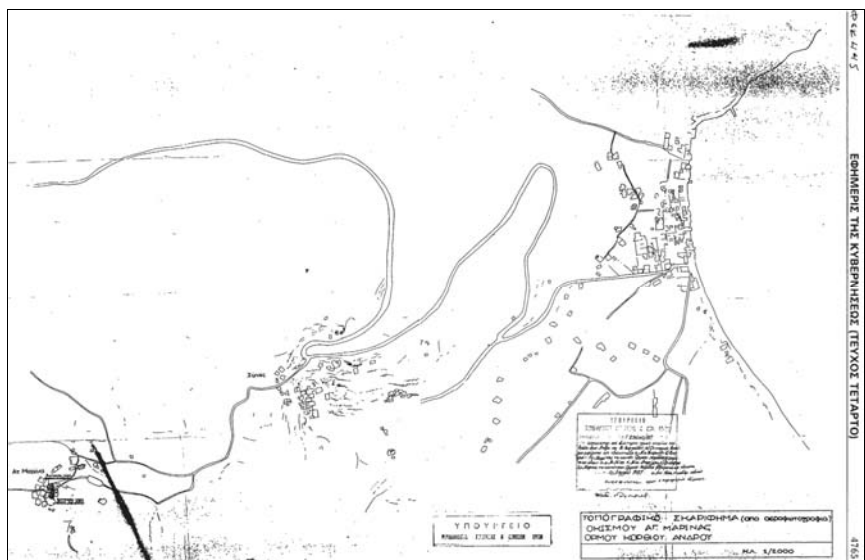
Το αποκτήσαμε το φθινόπωρο του 1986 και τότε ενεπλάκη στην επιχείρηση ο Μύρων Μυρίδης, αγαπημένος φίλος από τα παλιά – δικός μας άνθρωπος, αλλά και ένθερμος υποστηρικτής του.

Αποκτήσαμε μια διώροφη ανώγιο-κατώγιο λιθόκτιστη κατοικία με πάνω και κάτω αυλή καθώς και ένα μικρό ποτιστικό περιβόλι για να έχουμε δικαίωμα στο νερό της πηγής. Στην κάτω αυλή είχε το σπιτάκι του γαιδάρου, τον ορνιθώνα, την κέλλα του χοίρου με την χοιραυλή και μικρά παρτέρια - κηπάρια με τα υπολείμματα μιας κληματαριάς, μιας λαντάνας και της γλυσίνας.

Το σπίτι αυτό είχε μείνει κλειστό μόνο για 10 χρόνια και οι προηγούμενοι ιδιοκτήτες του όσο το κατοικούσαν, είχαν πασχίσει να το μετατρέψουν σε αθηναϊκό διαμέρισμα. Είχαν ταβανώσει τα ψηλά ταβάνια του, είχαν καλύψει τα δάπεδά του με πλαστικό, είχαν χαμηλώσει με πρέκια τα παράθυρα της σάλας, είχαν αντικαταστήσει τα εξωτερικά κουφώματα με παράθυρα γαλλικού τύπου.

Την άνοιξη του 1987 έγινε από την Πολεοδομία ο χαρακτηρισμός του ως διατηρητέου κτιρίου και αμέσως, υπό την αυστηρότατη καθοδήγηση και εποπτεία του Μυρίδη, ξεκινήσαμε την επισκευή του. Επικεφαλής των συνεργείων ο μαστρο-Νίκος ο Γριμπίρης, από τους παλιούς τεχνίτες της πέτρας στην περιοχή. Νιώσαμε όλοι πως πριν την οποιαδήποτε παρέμβαση έπρεπε να αποκαταστήσουμε την παλιά του εικόνα ή καλύτερα τις παλιές του εικόνες, γιατί το σπίτι ζούσε στο χρόνο, μεγάλωνε και άλλαζε.

Ξεφλουδίζοντάς το σαν κρεμμύδι, ανακαλύπταμε τις στρώσεις του. Πίσω από τους σοβάδες ξεπρόβαλλαν θουρίδες, θόλοι στο σώμα των πλατιών τοίχων. Φτάσαμε

μέχρι το πρώτο αρμολόγημα σκληρό κι αθάνατο φτιαγμένο από κοπανισμένο κεραμίδι, το κουρασάνι. Αποκαλύπταμε κλεισμένα παράθυρα και πόρτες, ένα σοδειαστικό χώρο κάτω από την εξωτερική σκάλα, κηπάρια κρεμαστά δηλαδή ζαρντινιέρες και ούτω καθεξής.

Σύντομα εντοπίσαμε τον πρώτο πυρήνα του, του οποίου η τοιχοποιία ήταν πιο επιμελημένη, πιο στρωτή. Αποκαλύφθηκε έτσι ότι στην πρώτη μορφή του ήταν ένα πλατυμέτωπο κτίσμα που ανήκε στον χαρακτηριστικό τύπο λαϊκής αρχιτεκτονικής της περιοχής, τον τύπο “μακρονάρι”.

Το ανώι ήταν η βασική κατοικία της οικογένειας. Το κατώι ήταν χωρισμένο στα δύο. Ένα μέρος για την αποθήκευση της σοδειάς, του κρασιού και του λαδιού, τον φούρνο και το πατητήρι και ένα μέρος με ξεχωριστή είσοδο για το γεροντομοίρι εκεί όπου αποσύρονταν οι γονείς έχοντας παραχωρήσει το ανώι στην πρωτότοκη κόρη με την υποχρέωση να τους γηροκομήσει. Απ’ ότι μάθαμε το δικό μας γεροντομοίρι επειδή είχε ψηλά ταβάνια, κάποτε χρησίμευε και σαν καφενείο του χωριού. Πίσω από όλα αυτά με την πλάτη στο βράχο υπήρχε μια επιμήκης αποθήκη, γεμάτη πιθάκια. Στο κατώι επίσης, ακριβώς πάνω από την χοιραυλή υπήρχε και μια τουαλέτα. Το ανώι αρχικά αποτελούνταν από μια μακρόστενη σάλα με εκφορική τοιχοποιία, τον κρεβατότοπο και μια κουζίνα.

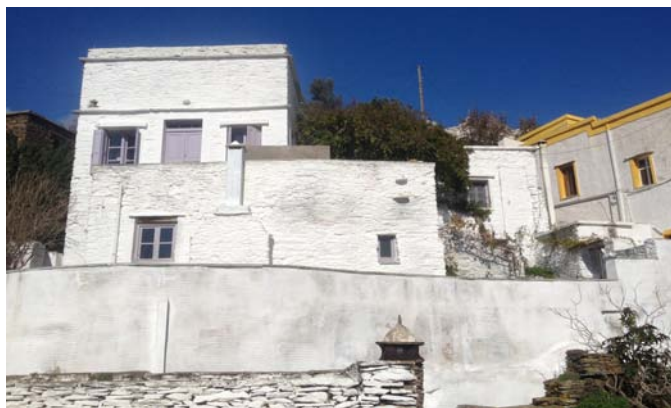
Δεν γνωρίζουμε το όνομα του εμπειρικού πρωτομάστορα που μαζί με τους τεχνίτες του έφτιαξε με το νου του κι έχτισε τον αρχικό πυρήνα του σπιτιού, στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Σε συνεργασία με τον αρχικό ιδιοκτήτη –οικογένεια Παπαμάρκου– έστησε μέσα στον οικισμό μια μικρή γεωργική κατοικία, μια μικρή παραγωγική μονάδα που ήταν το επίκεντρο της τότε ζωής, απόλυτα συνταιριασμένη με το τοπίο. Ακολουθώντας την κλίση του εδάφους, έχτισε μια κλιμακωτή κατασκευή που

την περιέβαλλαν ξερολιθιές και στήματα, θεμελιωμένη πάνω σε αιμασιές – παραβολές για να συγκρατείται το χώμα .

Με δυο λόγια, εξαιρετικά φροντισμένη ήταν η χωροσταθμική εικόνα της κατοικίας και εξίσου φροντισμένα τα παιχνίδια των όγκων της, χωρίς βίαιες εξάρσεις από το έδαφος. Η συνολική κλίμακα της σύνθεσης με σεβασμό στους παραδοσιακούς άτυπους κανόνες της λαϊκής αρχιτεκτονικής ήταν σοφά υπολογισμένη, το ίδιο και οι αναλογίες των μερών της.

Πάνω σ' αυτή την πλαστική σύνθεση, με το πέρασμα του χρόνου, κάθε γενιά πρόσθετε και κάτι, δημιουργώντας ένα παιχνίδι όγκων και εντάσσοντας και άλλα τυπικά μορφολογικά στοιχεία που πέρα από το αισθητικό αποτέλεσμα εξυπηρετούσαν τις εκάστοτε πρακτικές ανάγκες. Έτσι προστέθηκαν κάπασοι –καπνοδόχοι, κάναλοι –υδρορροές, πορτοσιές, κορνιζάκια, φτερωτές κ.α.

Στον 19^ο αιώνα, το παλιό μακρυνάρι επιμηκύνθηκε με την προσθήκη ενός ακόμα χώρου και μπροστά του χτίστηκε μεγάλη ψηλοτάβανη σάλα κι έτσι το σπίτι γώνιασε. Στο κέντρο σχηματίστηκε αυλή που ένωσε τρεις ξεχωριστούς όγκους. Παράλληλα στεγάστηκε μέρος της κάτω αυλής και το παλιό εξωτερικό μαρειουλάκι μπήκε στο κατώι.

Το σπίτι, με εξαίρεση μια μικρή πόρτα που αποκαλύφτηκε σε πολύ πρόσφατη επισκευή, δεν έχει ούτε μια καμπύλη. Τα πρέκια, τα ανοίγματα, είναι όλα με οριζόντιους ή γυρτούς σχιστόλιθους. Τα κατωκάσια οι ποδιές, επίσης από σχιστόλιθο. Ο σχιστόλιθος είναι ούτως ή άλλως το κυρίαρχο υλικό κατασκευής. Όταν ο ιδιοκτήτης ήταν τυχερός, έχτιζε το σπίτι του με την πέτρα που έβγαζε από το βουνό για να δημιουργήσει χώρο και να το θεμελιώσει. Αν η πέτρα δεν ήταν καλής ποιότητας όπως μάλλον συνέβη στην περίπτωση μας, την πέτρα έφερναν από τις πελεκανιές της περιοχής του Ρωγό και της Αλαμανιάς. Οι επιστρώσεις στις αυλές, στα παγκάκια, στις σκάλες ήταν από σχιστόλιθο και όπου χρειάστηκε να συμπληρώσουμε, το ίδιο υλικό χρησιμοποιήσαμε ή μια απλή γκρίζα τσιμεντοκονία. Το κτίσμα βγήκε μέσα από το βράχο και σκαλωτά σαν να αναπτύσσεται πάνω του. Το ανώι όμως που στη ράχη του σπιτιού γίνεται ισόγειο δεν ακουμπάει πάνω του. Παρεμβάλλεται το σοφό ανδριώτικο θεμέλιο, μια ευρεία τάφος που το αερίζει και το προστα-

τεύει από την υγρασία και τα νερά της βροχής. Την έξοδο του θεμέλιου προς το στενό κοινοτικό καλντερίμι έκλεινε μια χαμηλή ξύλινη πορτούλα, η μακελίνη.

Η τοιχοποιία είναι στιβαρή με διαλεγμένες πέτρες, ευδιάκριτα είναι ακόμα και σήμερα τα αγκωνάρια και τα παραγκώνια. Ως συνδετικός ιστός της λιθοδομής, είχε χρησιμοποιηθεί κοσκινισμένο χώμα και οριζόντιες μικρές σφήνες από σχιστόλιθο στις γωνιές και στους λαμπάδες των κουφωμάτων. Το πάχος των εξωτερικών τοίχων που έφεραν το βάρος της οικοδομής και που μπορεί με το πέρασμα του χρόνου και την ανάπτυξη του σπιτιού ορισμένοι να έγιναν εσωτερικοί, ξεπερνά τα 80 cm. Τα μεταγενέστερα μεσοχώρια όπου υπήρχαν ήταν από σοβατισμένο μπαγδατί.

Στην όψη του σπιτιού, σαρδελώματα δεν υπάρχουν πουθενά. Ο εξωτερικός του φλοιός προέκυψε από την αρμοκάλυψη της πέτρας και τα αλλεπάλληλα γαλακτίσματα. Αφαιρώντας τα σαν φλούδες, ανακαλύπταμε τα χρώματα της ύπαρξής του στο χρόνο, κατά τα κέρια της εκάστοτε ανδριώτισσας νοικοκυράς. Λευκό η Ασημίνα, ουρανό η Φλωρεζιώ, ελαφριά όχρα η Κοραλλία, τριανταφυλλί η Όρσα και ούτω καθεξής.

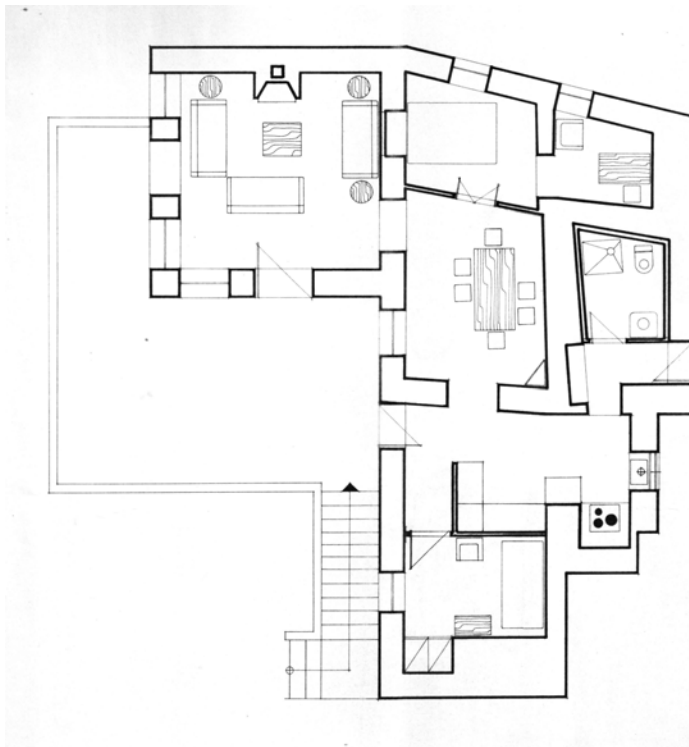
Στα παράθυρα, τα περισσότερα τζαμιλίκια εξωτερικά, τα κανάτια εσωτερικά – άβολα για τα σημερινά δεδομένα - μα ήταν ανένδοτος ο Μυρίδης και τα σεβαστήκαμε. Το παλιό τυφλό μετά την προσθήκη της σάλας παράθυρο της σημερινής κρεβατοκάμαρας, το μετατρέψαμε σε μεσάντρα - ντουλάπα.

Αφαιρώντας τα πλαστικά πατώματα, αποκαλύψαμε αργιλικό δάπεδο χρώματος βυσσινί που για 250 χρόνια το δούλευαν οι νοικοκυρές με το βόλισμα και το σφόγγο. Η κουζίνα ήταν στρωμένη με πατητή τσιμεντοκονία χρώματος γκριζοπράσινου, που κάθε φθινόπωρο, την ζωντάνευαν αλείφοντας την με μούργα λαδιού. Στη θέση τους μπήκαν πατώματα με φαρδιές τάβλες και βυσσινικόκκινες τσιμεντένιες πλάκες.

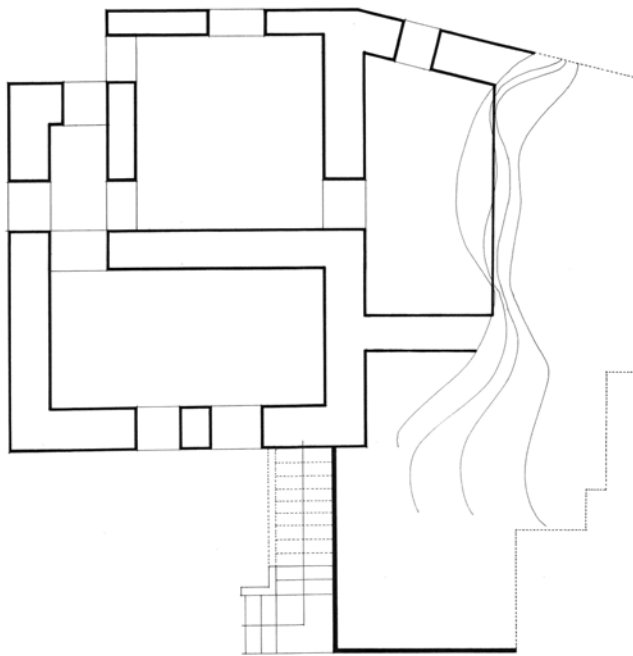
Όλα τα κουφώματα, εσωτερικά και εξωτερικά, τα ντουλάπια της κουζίνας, όπως και το γωνιακό ντουλάπι της παλιάς εκφορικής σάλας, ήταν βαμμένα με λαδομπογιά σ' ένα έντονο σμαραγδί χρώμα. Οι περισσότεροι τοίχοι του ήταν ασβεστωμένοι λευκοί ή σ' ένα κόκκινο κεραμιδί χρώμα, όπως ήταν και η μεγάλη σάλα-καφεενείο στο κατώι.

Στο μπάρμπα-Λευτέρη στο Κόρθι, παραγγείλαμε τα καινούργια κουφώματα. Τα περισσότερα νταμπλαδωτά και λίγες πόρτες καρφωτές με οριζόντιες τάβλες. Ο γέρο ξυλουργός παραξευεύτηκε μ' αυτά που του ζητάγαμε - δεν ήταν καθόλου συνηθισμένες οι όποιες αναπαλαιώσεις στην περιοχή - τα έφτιαξε όμως με τον παλιό τρόπο, όπως αυτός ήξερε. Τα χρωματίσαμε με ένα απαλό ιώδες χρώμα.

Η αποκάλυψη και ο καθαρισμός των οροφών ήταν από τα πιο δύσκολα εγχειρήματα. Τα ταβάνια στα παραδοσιακά ανδριώτικα σπίτια στηρίζονται σε κυπαρισσοδοκούς. Στο κέντρο διάλεγαν και τοποθετούσαν τον πιο δυνατό κορμό, τον επονομαζόμενο και βορδωνάρι. Από πάνω έστρωναν ξεφλουδισμένο ξερό καλάμι κι έπειτα

ΚΑΤΩΦ ΑΝΔΡΕΙΩΝ
 ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΙΡΙΩΝ
 ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΡΘΙΩΝ
 ΑΝΔΡΩΝ
 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50
 Ο ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ.

ΚΑΤΩΦ ΚΑΤΕΓΕΙΩΝ
 ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΩΝ ΚΙΡΙΩΝ
 ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΡΘΙΩΝ
 ΑΝΔΡΩΝ
 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50
 Ο ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ.

στρώσεις από κλαδιά και φύλλα δοράφας - πικροδάφνης ή φύκια. Στο δικό μας σπίτι πάνω από όλα αυτά εντοπίσαμε τρεις ξεχωριστές στρώσεις χώμα και πάνω από αυτές μια πιο πρόσφατη ψευτόπλακα. Στην αυλή είχε απομείνει η μπιλλιιάστρα που χρησιμοποιούσαν κάθε χρόνο για να κυλινδρώσουν τις ταράτσες αφού τις καταβρέξουν και προσθέσουν χώμα. Στους δευτερότερης σημασίας χώρους, όπως και στα κατώγια πάνω από τα κυπαρίσσια υπάρχουν αρμολογημένοι σχιστόλιθοι.

Όλα τα ταβάνια του σπιτιού ξύστηκαν, μπαλώθηκαν, όπου ήταν δυνατό αμμοβολήθηκαν και έπειτα γυαλίστηκαν χωρίς λούστρα. Σε ανταπόδοση προσφέρουν μόνη και δροσιά και μια χαρακτηριστική κυπαρισσένια μυρωδιά. Σε ορισμένα από αυτά διατηρούνται ακόμα οι τέσσερις γάντζοι από όπου κρέμαγαν τις καλαμωτές με τα κουκούλια. Η σηροτροφία εξαιρετικά διαδεδομένη στην Άνδρο, ήταν απολύτως ενταγμένη στα οικιακά καθήκοντα των γυναικών και τα εισοδήματα από αυτήν πήγαιναν σε αυτές αποκλειστικά.

Με δυο λόγια δεν διατηρήσαμε απλώς τα χαρακτηριστικά που καθιστούν το σπίτι μας ένα ξεχωριστό δείγμα τοπικής αρχιτεκτονικής αλλά προσπαθήσαμε να αναδείξουμε και όπου ήταν δυνατό να αποκαταστήσουμε τα στοιχεία εκείνα που το καθιστούν μια μαρτυρία - ένα κέλυφος ζωής του παρελθόντος. Την ίδια στιγμή δεν παύει να είναι το σπίτι μας που ζει στο παρόν και μας στεγάζει τους καλοκαιρινούς μήνες και κάποιες μέρες του χειμώνα, εξασφαλίζοντας μας ανέσεις της σύγχρονης εποχής. Τη σύζευξη των εποχών οφείλουμε στον Μύρωνα Μυρίδη που επαναπροσδιόρισε την εσωτερική του λειτουργία, επανατοποθέτησε τους χώρους με απόλυτο σεβασμό στην προσωπικότητά του και το παρελθόν του, το γιάτρεψε και του έδωσε το σφρίγος να επιβιώνει.

ΥΓ Μετά από 28 χρόνια συμβίωσης συνειδητοποιώ ότι εκείνο μπορεί να είναι αθάνατο διότι ...

*Σήμεραρον εμού
Αύριονν ετέρου
Και ποτέ ουδενός.*